

HEIKKI SIRVIÖ

Kokoaminen ja hävitys kolmessa polvessa

Haanpään *Kolmen Töröpään tarina* ja
Bataillen ”Tuhlauksen käsite”

”Merkillistä kuinka kaikki käänneet elämäni radalla tapahtuvat tulipalon yhteydessä...”

– Töröpään Iso¹

”Joutilas mies tuhoaa toimeentulonsa edellyttämät tuotteet aivan yhtä täydellisesti kuin tuli.”

– Georges Bataille²

Kuten tuli on olemukseltaan sekä hyödyllinen että tuhoava, on ihmisellä järkevän ja eettisen olemisen vastapainona voimakas taipumus työntää pois ja haaskata aineellisia ja moraalisia hyödykkeitä. Tämä käy ilmi tuhlausprosesseissa, joiden käsitteellistä ja kertomuksellista hahmotusta voi seurata Georges Bataillen ja Pentti Haanpään kirjoituksissa. Tuhlauksen käsite muuttaa radikaalisti taloudellisen toiminnan ja poliittisen järjelyn analyysia.

Sanassa kokko yhdistyy kiinnostavia tuleen liittyviä merkityksiä. Ensinnäkin kokko on avotulen juhlava muoto. Sen valmistelu edellyttää merkittävän polttoainemäärän kokoamista, mikä olisi toki hyödynnettävissä lämpöenergiaksi, mutta kokossa se tuhlaataan savuna ilmaan osana näyttävää rituaalia. Polttamisessa vapautuvaa energiaa ei vangita suljetun järjestelmän käyttöön, vaan se loistaa vapaasti hävitessään. Toisaalta kokko on paitsi kotkan nimen itäinen murreasu myös Kalevalan myyttinen vaakalintu. Eepoksen toisessa runossa se antaa ihmisille tulen kasken polttoon kiitoksena Väinämöisen ymmärryksestä jättää sorea puu kaatamatta ”kokon ilman istuimiksi”.

Kasken poltto arkaaisena viljelymenetelmänä on oiva esimerkki tarkasteltaessa tulta ja taloutta filosofi Georges Bataillen yleisen ja suljetun talouden käsitteiden avulla. Yleinen talous merkitsee oletusta energian ylenpalttisuudesta ja elonkehän runsaudesta elämän ja taloudellisen toiminnan perustana. Suljettu talous taas on niukkuus-oletukseen perustuva ja resurssija optimoiva järjestelmä, joka tähtää esimerkiksi pääoman kasvuun. Kaskettaessa metsän biomassaan sitoutuneet energiareсурssit otetaan käyttöön tuhlaavaisesti polttamalla puusto hedelmälliseksi tuhkaksi. Ruumiilliseen työhön ja käsityökaluihin rajoittuvan teknologian sekä rannattomien metsien olosuhteissa se on ollut järkävä ja tehokas menetelmä: tuli

on raivannut metsän ja valmistanut maaperän viljelykasveille; hyväpuustoisesta kaskesta saadut sadot ovat olleet erinomaisia. Mikäli kaski sai viljelyn jälkeen metsittyä rauhassa ennen uutta polttoa, olivat vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen ja erätalouteen suotuisat. Suomessa kaskitalous tuli tiensä päähän väestönkasvun pakottaessa nopeampaan viljelykiertoon, eli runsauteen perustuvan talouden edellytysten ehtyessä, ja viimeistään metsän joutuessa teollisen toimeliaisuuden ja haltuunoton kohteeksi.³ Metsäisen niemimaan asuttamisen mahdollistaneesta viljelytekniikasta tuli kapitalistisen hyödyntämisen aikakaudella kriminalisoitua metsän haaskausta.

Tuhlauksen käsitteellä on erityinen rooli tuotantomuotojen muutoksen historiassa. Poliittisen puheen trooppina sitä käytetään vaadittaessa uudistuksia ja paheksuttaessa vanhoja talouden muotoja, mikä nykykapitalismin oloissa tarkoittaa voiton maksimoivana tehokkuutena ymmärretyen markkinalogiikan vastaisia käytäntöjä. Läheisessä suhteessaan ihmisyyteistöjen taloudelliseen perustaan tuhlauksen käsite tarjoutuu käytettäväksi moitteena – arkisimmillaan poliittista puhetta jäljittelevänä valituksena verorahojen kohtalosta, strategisemmin esimerkiksi vaadittaessa valtion voimallista uudistamista⁴.

Mutta entä jos talous ei missään oloissa voi vapautua tuhlauksesta, tai edes minimoida sitä? Tuhlauksen puo-

lustaminen osoittamalla se normaaliksi asioiden tilaksi politisoi käsitteen tavanomaisesta poikkeavalla tavalla.

Tuhlaus (*dépense*) on Georges Bataillen poliittisen taloustieteen keskeinen käsite. Sen näkökulmasta tuhlaus ei ole taloudellista toimintaa vaivaava haitta vaan sen viimekätinen päämäärä. Maapallon elämän perusta, auringon säteilemän energian mahdollistama kasvun, lisääntymisen ja kuoleman kiertokulku, on tuhlaava prosessi. Siinä mikään ei kasva loputtomasti vaan kuolee aikanaan ja hajoaa uuden elämän aineksi.⁵ Taloudellinen toiminta ei siis perustu niukkuudelle vaan energian ylijäämälle ja sen jatkuvalle hukkaan valumiselle. Bataille-tulkintani mukaan niukkuusoletus on paitsi perustavanlaatuinen väärinymmärrys taloudellisen toiminnan edellytyksistä myös osa klassisen taloustieteen luokkaprojektiota. Kasaamisen tavoite on tuhlaus ja luokkataistelun panoksena tuhlaukseen oikeuttavien osien jako. Näkemys läpivalaisee poliittisessa puheessa suosituksen retorisen kuvion, jonka mukaan rationaaliset kasaajat kehittävät taloutta, jonka tuhlarit romahduttaisivat.

Bataillen energetiikan ja poliittisen taloustieteen katutavon esitys on *La Part maudite* (1949). Kokoamisen ja hävityksen aihepiireissä antoisimpana pidän kuitenkin artikkelia ”La Notion de dépense” (1933)⁶, joka on suomennettu nimellä ”Tuhlauksen käsite” (1998). Tulkitsen artikkelin avulla sille ajallisesti läheistä Pentti Haanpään esikoisromaanin *Kolmen Töröpään tarina* (1927).

Kolmen Töröpään tarinan tulkinnoissa ei ole aiemmin kiinnitetty riittävästi huomiota omaisuuden kasaamisen ja hävittämisen syklin hallitsevaan asemaan kertomuksessa. Sen voi väittää muodostavan Haanpään romaanin keskeisen koodin. Rinnastaessani *Kolmen Töröpään tarinan* Bataillen tuhlauksen ideaan tulkitsen tekstejä taloudellisen hyödyn ja haltuunoton mielekkyyden pohdintoina. Haanpäällä pohdinnat ovat kertomuksellisissa, Bataillilla teoreettisessa esseen muodossa. Näin ”kansallisesti merkittävän” kirjailijan Haanpään esikoisromaanin asettuu sille perinteisesti miellettyjä tartuntoja huomattavasti laajempiin ja omassa ajassamme kiinnostavampiin maailmantaloudellisiin ja -kirjallisiin yhteyksiin.

Tekstien suhde ei ole yksisuuntainen: Haanpään romaanin välityksellä voidaan tarkastella erityisesti Bataillen sosiaalisen tuhlauksen ongelmaa. Lukiessani *Kolmen Töröpään tarinaa* tuhlauksen käsitteen avulla kysyn, missä määrin ja millä tavoin sen voi katsoa rinnastuvan Bataillen ideoihin ja kuinka tekstit artikuloivat kasaamisen ja tuhlaamisen suhteen taloudessa.

Tuhlauksen talous vertautuu tulen kaksinaiseen rooliin energian tuottajana ja aineen hävittäjänä. Bataillilla tärkeä *potlatch*-rituaali on usein juuri polttouhuri, jossa ylimääräinen tavara tuhkataan tuleen vaurauden osoituksena. Myös Haanpään romaanissa tulen symboliikka liittyy uhmakkaaseen hävittämiseen. Sukupolvien tarinan aikatasoista eräs on sykliisyys: se ei kuvaa jonkin suvun nousua ja rappiota vaan kituuttamisen ja hukkaamisen toistuvaa, järjetöntä vaihtelua. Tämän rakenteen mielivaltaisuuden voi nähdä viittaavan ihmistoiminnan juonellistamista ohjaavaan historianfilosofiseen näke-

mykseen⁷. *Kolmen Töröpään tarina* esittää kysymyksiä taloudellisen toiminnan luonteesta ja päämäärien järjellisydestä eikä voi tyytyä vain joko nousun tai tuhon kertomuksiin. Taloudellisiin hyveisiin kohdistuvat epäily ja iva sekä ihmistoiminnan tarkoituksettomuuden pohdinta muodostavat romaaniin satiirisen ulottuvuuden.

Tuhlauksen käsite

Bataillen tuhlauksen käsitteen kehittelyn lähtökohta on klassisen hyötyperiaatteen riittämättömyys. Ei voida luotettavasti määrittää, mikä ihmiselle on hyödyllistä. Klassisen hyötyperiaatteen ytimessä ovat aineellinen hyöty ja kohtuullinen mielihyvä. Niitä määrittävät hyödykkeiden tuotanto ja säilyttäminen sekä elämän uusintaminen. Bataille käyttää hyötyperiaatteeseen sisältyvää pyrkimystä tuskan välttämiseen todisteena sen viime kädessä hengettömästä luonteesta ja kiinnittää huomiota elämän kunnioituksen ja hyödyn ristiriitaan: ”elävien lukumäärän liiallinen kasvu on vaarassa pienentää yksilön osuutta”⁸. Hyötyperiaate rajoittaa mielihyvän vastentahtoiseksi myönnytykseksi ja tuottavan toiminnan välineeksi. Järjestykseen kasvattamisessa se toimii pahantahtoisen huolenpidon kriteerinä, jonka nojalla haltuunotto ja rationaalinen kulutus ovat hyväksyttäviä ja tuhlaus tuomittavaa. Tuottava toiminta on elämän kokonaisuudessa kuitenkin perustelujen julkisivu, joka verhoaa ihmislunnon epäjohtomukaisuuksia sekä tuhoavia ja epäellisiä haluja.

Kulutuksen Bataille jakaa kahteen lajiin: tuottavan toiminnan välttämättömyyksiin sidottuun välineelliseen ja toisaalta itseisarvoiseen kulutukseen, jota voidaan kutsua tuottamattomaksi tuhlaukseksi. Jälkimmäisen muotoja ovat ylellisyysesineet, hautajaiset, muistomerkit, sodat, kultit, pelit, leikit ja taiteet sekä perverssi seksuaalisuus.⁹ Tuhlauksen käsite koskee siis toimintaa, jonka päämäärä on siinä itsessään ja joka on tuottamatonta sikäli, että se ei toimi välineenä minkään muun saavuttamiseksi. Käsitettä selventää menetyksen periaate, eli toiminnan merkitys kytkeytyy menetyksen suuruuteen. Bataillen tarjoamia esimerkkejä tuhlauksesta ovat jalokivet, joiden funktionaalisuus ei perustu niinkään kauneuteen kuin kalleuteen; uhraaminen (*sacrifice*) verisenä tuhoamisena, jossa peruuttamattoman menetyksen kautta tuotetaan pyhiä (*sacré*) asioita; kilpailussa ja peleissä toteutuva tuhlaus; sekä viimein taide, joka jakautuu todelliseen (arkkitehtuuri) ja symboliseen (kirjallisuus, runous) tuhlaukseen. Menetyksen tärkeys käy globaali-kapitalismin aikakaudella selvästi ilmi peleihin ja kilpailuihin sijoitetuissa valtavissa resursseissa. Bataille valottaa pelien psykologiaa ja niiden ympärille rakentuvaa spekaattoria seuraavasti:

”Energiaa tuhlaetaan niin paljon kuin mahdollista tavalla, joka synnyttää ällistyksen tunteen. Joka tapauksessa energian tuhlaus on äärettömän paljon kiihkeämpää kuin tuotannollisissa hankkeissa. Kuolemanvaaraa ei vältellä, vaan siihen päinvastoin sisältyy vahva tiedostamaton vetovoima.

Toisaalta kilpailut antavat joskus aiheen näyttävään palkintojen jakoon. Valtavat ihmisjoukot ottavat osaa tapahtumaan: intohimot päästetään useimmiten täysin pidäkkeettömästi valloilleen ja vetojen muodossa *sitoudutaan* mielettömien rahasummien menetyksiin.¹⁰

Aikana jolloin kilpailu esiintyy yhteiskunnallisten suhteiden paradigmana, massaviihde on huomiota herättävän usein juuri kilpailua. Erityisesti korostuvat urheilu-spektaakkelit ja niiden ympärille pääasiaksi rakentuva oheistoiminta osana globaalitaloutta. Vaikka nämä riennot saatettaisiin rationaalisen toiminnan piiriin vetoamalla niiden taloudelliseen merkitykseen tuottavana rahan kiertona, saavat pelit ja kilpailut käyttövoimansa seuraajiansa kannalta kuitenkin juuri (ajan, energian, rahan) tuhlauksesta.

Osoitettuaan tuhlauksen olemassaolon ja yhteiskunnallisen funktion Bataille asettaa tuotannon ja haltuunoton prosessit tuotantomuotojen historiassa tuhlaukselle alistetuiksi välineiksi. Ihminen siis tuottaa ja kokoaa enemmän kuin on välttämätöntä päästäkseen tuhlaamaan, vaikka perusteleeikin haltuunottoa välttämättömyydellä ja varmuudella.

”Niin hirvittävää kuin inhimillinen kurjuus onkin, se ei ole koskaan saanut yhteiskunnissa sellaista valtaa, että säilyttämisen huoli, joka saa tuotannon näyttämään päämäärältä, olisi vienyt voiton tuottamatonta tuhlausta koskevasta huolesta. Koska tuhlaavat luokat käyttävät valtaa, kurjuus on tämän etuoikeutetun aseman säilyttämiseksi suljettu kokonaan yhteiskunnallisen toiminnan ulkopuolelle.”¹¹

Tuhlaus ja siihen osallistuminen on tiukasti sidottu sosiaaliseen järjestykseen, osien jakautumiseen ja luokkataisteluun¹². Bataillen mukaan köyhät voivat nousta vallan piiriin hallitsevat luokat tuhoavan vallankumouksen ”verisen ja rajoittamattoman”¹³ sosiaalisen tuhlauksen avulla. Näkemys ei yksiselitteisesti romantisoi vallankumousta laadullisesti uudenlaisena tulevaisuutena, vaan kumouksen nimeäminen sosiaalisesti tuhlaukseksi korostaa käsitteen läpituokevuutta. Ongelmaksi jää, ettei vallankumouksen osoiteta tuovan yhteisön elämään uutta logiikkaa, vaan köyhät ainoastaan nousevat tuhlauksen piiriin. Se tuskin merkitsee muuta kuin sosiaalisen muodostelman uusiutumista entiselleen tuhlauksen koodin ohjaamana. Tämä pysyvyys johdattaa ajatukseen, jonka mukaan tuhlauksena ilmenevä halun alistumattomuus muodostaa antropologisen vakion.

Kapitalistisen hyötyajattelun tarvelemättöminä historiallisina esimerkkeinä tuotannon alisteisuudesta Bataille käyttää Luoteis-Amerikan intiaanien *potlatchin* tapaisia primitiivisiä taloudellisia instituutioita.¹⁴ Vaikka niissä annettavat lahjat edellyttävät vastavuoroisuutta ja voidaan siten ymmärtää vaihtona, ei niiden logiikka rakennu vaihdannalle vaan ylelliselle menettämislle. Lahjan antaminen on siten paitsi jakamista myös *mabtailua*, jolla rakennetaan sosiaalista asemaa. Bataillen käsittelyssä *potlatchin* käsite vääntyy kohti haastamisen

ja nöyryyttämisen merkitysulottuvuuksia. Äärimuotona voidaan pitää uhraamista muistuttavaa seremoniallista tuhoamista, jonka tarkoitus on kuohuttaa ja nöyryyttää kilpailevaa ryhmää.

Erottava voima

Historiallisessa kehityksessä aseman ja omaisuuden suhdetta heikentää omaisuuden yksityistyminen. Primitiivisissä yhteisöissä vallan ja omaisuuden kasautumisen yhteys ilmeni mahtavien velvollisuutena vastata yhteisön kustannuksista. Kun rikkauteen liittyvä funktionaalinen ja yhteisöllinen velvoite vähitellen katoaa, yhteisöä ylläpitävät pelit ja kultit taantuvat. Muinaisuuden ja modernin välisessä katkoksesta tärkeäksi Bataille nostaa kristinuskon, jonka hän katsoo tehneen omaisuudesta henkilökohtaisen asian. Bataillen tulkinnassa pakanallinen velvoittava ja yhteisöllinen tuhlaus korvattiin yksityisellä ja ”vapaalla” almujenannolla, joka tapahtuu antajan kuolemattoman sielun hyödyksi.¹⁵

Tuottamattoman tuhlauksen suurten ja vapaiden *yhteiskunnallisten* muotojen katoaminen modernina aikana ei ole millään tavalla heikentänyt tuhlauksen asemaa taloudellisen toiminnan varsinaisena päämääränä. Yksityiset tuottamattoman tuhlauksen muodot Bataille kuitenkin katsoo pikkumaisiksi ja häpeällisiksi:

”Kaikki muinoin antelias, orgiastinen ja ylenpalttinen on kadonnut. Yksilöiden toimintaa edelleen ohjaavat kilpailun teemat kehkeytyvät hämärässä kuin häveliäät röyhtäisyt. Porvariston edustajat ovat omaksuneet syrjäanvetäytyvän tyylin: rikkauksilla pöyhistelään nyt seinien suojassa ja masentavia ja ikävyyttäviä sovinnaitapoja noudattaen.”¹⁶

Porvarillista elämäntapaa määrittää juuri kieltäytyminen funktionaalisen tuhlauksen sosiaalisesta velvoitteesta. Tämän piirteen historiaa Bataille jäljittää porvariston vastakkainasetteluun aateliston kanssa. Porvariston voimistumisen edellytys oli omaisuuden suojaaminen aateliston haltuunotolta ja tuhlaukselta. Tuhlausta kohtaan tunnettu kauna on porvarillisen ideologian tärkein periaate, ja se suuntautuu yhtä lailla feodaalisen menneisyyden tuhlaavuuteen kuin porvariston hallitsemien köyhien irrationaaliseen kyvyttömyyteen lykätä välitöntä tyydytystä.¹⁷

Luokkataistelulle tuottamaton tuhlaus merkitsee pöyhkeää, epäsosiaalista erottautumista. Primitiivisissä muodoissa tätä lievensi tuhlauksen yhteisöllisyys, vaikka siinäkin rikkaat kilpailivat keskenään ja köyhät tyytyivät rikkaiden holvaamiin murusiin. Tuhlaus vetää joka tapauksessa luokkia kauemmas toisistaan; tuhlaukseen kykenevä pyrkii nimenomaan julistamaan eroaan kurjiin. Erityisesti kärjistyy ristiriita modernien hallitsemisperiaattein kanssa: ”[porvarillinen yhteiskunta] antaa työläisille yhtäläiset oikeudet herrojen kanssa ja julistaa *tasa-arvoa* kaivertamalla termin näkyvästi kaikkialle.”¹⁸

Hallitsevan luokan erottautuminen edellyttää alaluokan kurjuutta – erottautuminen on yhtä tärkeä tavoite kuin varsinaisen hyötyminen. Tämä on nykyaikana

huomionarvoinen piirre uusliberaalin kapitalismin innoissa purkaa tasapäistäväksi tuomittu hyvinvointivaltio. Erottautumisen ja polarisaation merkitystä korostaa se, että uusliberalismi ottaa etäisyyttä konservatiiviseen porvarillisuuteen, johon sisältyi pyrkimyksiä alempien yhteiskuntaluokkien aineelliseen ja sivistykselliseen kohottamiseen. Myös Bataillen näkökulmasta porvarillinen filantropia oli heikkouden merkki, kyvyttömyyttä ”viedä tuhlausprosessi loppuun saakka”¹⁹. Primaariprosessin välttämättömiä seurauksia lievittäessään hyväntekeväisyyden kaltaiset toissijaisen tuhlauksen muodot lähinnä ylläpitävät yläluokan miellyttävää henkistä apatiaa.

”Tällaiset verukkeet [...] eivät kuitenkaan millään tavoin muuta ihmisten perustavaa jakautumista ylhäiseen ja alhaiseen luokkaan. Yhteiselämän julma leikki ei vaihtelee eri sivistysmaiden välillä, vaan niissä rikkaiden häpeällinen loistokkuus hävittää ja halventaa alemman luokan ihmisluontoa.”²⁰

Erottautumisen ja polarisaation pehmeneminen väkivallattomiksi länsimaissa yhteiskunnissa ei muuta niiden ihmisiä jakavaa perusluonnetta. Luokkataistelun kehittyminen sosiaalisen tuhlauksen veriseksi äärimuodoksi muodosti vielä 1930-luvulla uskottavan mahdollisuuden. Tähän yhteiskuntajärjestyksen ytimessä olevaan jakautuneisuuteen Bataille liittyy kristinuskon, joka nietzscheiläistä kaunan teoriaa noudattavan tulkinnan mukaisesti on väline alhaisen taistelussa ylhäisen herruutta vastaan. Toisaalta kanavoidessaan intohimoja symboleiksi ja houreiksi se pitää osapuolet aloillaan. ”Uskonnolla on läheinen yhteys maalliseen epätoivoon: se on itse pelkkä ihmisiä jakavan rajattoman vihan rinnakkaisilmio, joka kuitenkin pyrkii asettumaan edustamiensa vastakkaisten prosessien kokonaisuuden paikalle.”²¹

Vuoden 1933 tilanteessa, jolloin sosiaalinen konflikti suuren laman myötä kärjistyi kautta kapitalistisen maailman, Bataille piti mahdollisena herrojen luokan tuhoa: ”Kansanjoukkojen historiallisessa kuohunnassa ainoastaan termi ’vallankumous’ kohoaa tavanomaisen sekasorron yläpuolelle ja kantaa mukanaan lupauksia, jotka vastaavat massojen rajattomiin vaatimuksiin.”²² Bataille kiinnitti toiveensa vallankumouksen mahdollisuuden tuottaa vapaa ja traaginen tuhlauksen malli, joka sallisi perinteiset muodot korvaavan inhimillisen pyhän muodostumisen. On kysyttävä, mikä tekisi vallankumouksellisesta tuhlauksen muodosta pyhän ja erottaisi sen vain yksityisten tuhlaajien väkivaltaisesta vaihtumisesta. Tähän vuoden 1933 artikkeli ei tarjoa vastausta. Toisen maailmansodan jälkeinen *La Part maudite* etsii jo mahdollisuutta taloudellisen ylijäämän väkivallattomaan purkamiseen.

Periytyvä hulluus, jalostuva saituus

Kolmen Töröpään tarina on periaatteessa kolmipolvinen sukuromaani. Kiinteimmin Timo, Iisakki ja Jallu Taikinamaata yhdistävät Töröpään tila sekä sovinnaisuuksiin nähden ailahteleva käytös.

Suomen valtiollisessa projektissa kirjallisuuden eurooppalaisella sivistyskäytännöllä on ollut erityinen tehtävä. Aikalaiskontekstissa onkin hedelmällistä verrata Haanpään tapaa kuvata kansaa valtiollisiin pyrkimyksiin hallita väestöä, eli saada valta ilmenemään halutulla tavalla ”käyttäytyvinä, tietävinä ja tuntevina kansalaisina”²³. Ensimmäisen tasavallan Suomessa hyödyllisenä pidettiin maanomistuksen kautta isänmaahan kiinnittynyttä uutteraa ja nöyrää pienviljelijäsubjektia²⁴. Groteskissa kielteisyydessään *Töröpäät* istuu huonosti tällaisen subjektifikaation tavoitteisiin. Välinpitämättömyydessään teos toteuttaa yhdenlaista kirjallisuuden politiikkaa²⁵. Toisaalta siinä korostuvat valtiokansalaisen hahmoa hajalle repivät yhteiskunnalliset ristiriidat ja järjestykseen alistumatomat inhimilliset vaikuttimet.

Kertomuksen avaa luonnonvoimien näytös, uhkaava takatalvi, josta Timo Taikinamaa hermostuu. Hänen omaisuutensa ytimen muodostavaa suurkarjaa uhkaa ravinnon loppuminen. Lumisateisena vappuaamuna kuolee nauta, mikä saa isännän tolaltaan: hän alkaa teurastaa karjaansa, kunnes on nuijinnut lihoiksi neljäkymmentä eläintä.

”Joku mölää surkeasti, mutta nuija putoaa, puukko tekee työtään ja ei ikinä ole siitä kurkusta kuuluva enää älähdystä. Ukko itse liikkuu lehmien ja lihojen keskellä kepelänä ja sukevana kuin pieni pirun poika, kädet kyynäpäitä myöten veressä, puukko ahkerassa liikkeessä irrottaen nahkaa, silpoen irti lapoja ja lihankappaleita.”²⁶

Naudat muuttuvat aineeksi, joka otetaan haltuun saiturin elkein. Vuodat orsille, lihat suolasaaveihin. Taloudellisesti teko kesän kynnyksellä on kuitenkin järjetön. Se on äkkipikainen ratkaisu vastoinkäymisen paineessa, uhmakasta tuhlausta, joka verisessä suurellisuudessaan herjaa luontoa ja Jumalaa.

Neljänkymmenen naudan teurastus on allusio *Seitsemän veljeksien* härkien teurastukseen. Varsinkin yhteisön ongelman valossa *Kolmen Töröpään tarina* on luettavissa Kiven romaanin intertekstinä. Synnyltään kiistanalaisena mutta sittemmin vakiintuneena kansallisen kulttuurin perustekstinä *Seitsemää veljestä* on luettu kasvutarinana: villit luonnonlapset kasvavat yhteisön jäseniksi. Veljesten omapäisyys, uhma ja pakeneminen ovat olennaisen tärkeitä kerronnan dynaamisuudelle. Vaikka romaanin päättävä sovitus yhteisön kanssa oli aikalaisodotuksiin nähden välttämätön, tuottaa se lanistuneen vaikutelman. *Kolmen Töröpään tarina* on tätä vastoin kertomus ylisukupolvisesta konfliktista yhteisön kanssa. Sovituksen voi tarjota vain kuolema. Alun tolaltaan menolla on kohtalokkaat seuraukset. Saituri ei voi sietää omaa tuhlaavaisuuttaan ja koettaa hirttää itsensä. Riehuva isäntä talutetaan sairaana vuoteeseen ja yöllä, vesisateen sulattaessa takatalven lumet, Timo Taikinamaa tekee kuolemaa. Pojalleen Iisakille hän kuiskaa testamenttinaan: ”Kokoa omaisuutta, omaisuutta...”²⁷

Ensimmäisen Töröpään tarina kerrotaan Iisakki-pojan muistelemana takaumana. Levoton nuori mies

”Pian humupoika oli kuulu kitsaudesta ja tavaranhimostaan.”

Timo kiertää merillä ja maailmalla kunnes tuhlaajapojan arkkityypin mukaisesti palaa kotiin ja asettuu aloilleen. Isänsä kuoltua Timo järjestää samanaikaisesti omat häänsä ja isänsä hautajaiset, toinen juhla toisessa päässä taloa.

Elämä ja kuolema yhdistyvät tässä groteskissa kuvassa. Ihmiset pitävät järjestelyä jumalattomana, ja juhlassa vallitsee vaivaantunut tunnelma. Mustuudessaan ja pakkaskuulaudessaan kuolemankaltaisessa marraskuun yössä järjestettävät juhlat ovat kuin peijaiset karhun morsiamineen, joskin vainaja on julistettu palaamattomaksi. Vain päissään kiertelevä isäntä on juhlatuulella: ”Sulhasmies vuoroin huojahdelti häähuoneessa, vuoroin painui läpi pimeän porstuan toiseen tupaan, missä istuskeli vanhempia ihmisiä muistellen vainajaa ja puhellen sen elämästä ja kuolemasta ja maahanpanosta.”²⁸ Murheen ja ilon, vanhan ja uuden epävakaa yhdistelmä romahtaa lopulta ylenmääräiseen päihtymykseen: ”Hän ottaa uunin kolapuun, noituu ja räiskää, ja ajaa kaikki kartanolle. [...] Talonväki ja nuori morsian seisoskelevat ovissa ja portaissa siunaillen ja päivitellen, naiset itkeä tihauttaen jonkun kyyneleen.”²⁹

Muinaisista instituutioista peijaiset, johon Töröpään kaksoisjuhla vertautuu, muistuttaa osin *potlatchin* anteliasta tuhlausta. Peijaisten sosiaalinen olemus kiteytyy tavassa, jolla metsästäjät rehvastelevat saalillaan, mutta ottavat laajemman yhteisön mukaan sen nautintaan. Peijaisten omituisuus on juhlan sijainti elämän ja kuoleman rajalla, syötävän vainajan ja hääriruuaalin yhdistelmässä, joka paitsi juhlii ja jakaa saalista pyrkii myös varmistamaan riistan uusiutumisen ja jatkuvan pyyntionnen³⁰. *Töröpäissä* häiden ja hautajaisten sekoittamisen groteskius on kielteistä: se ei ilmennä elämänvaiheiden yhteenkuuluvuutta vaan

hämmentämiseen ja loukkaamiseen tähtäävää välinpitämättömyyttä.

Juhla on perinpohjainen siirtymäriitti ja alun kuolinkohtauksen toisinto, sillä hillitön käytös laukeaa vakavaan sairauteen. Sulhanen löydetään aamulla vesilätäkköön jääntyneenä ja kuumeisena. Toivuttuaan Timo Taikinamaa on toinen mies: valkotukkainen ja laiha, äreä, huvittelematon ja saita. ”Kaiken kiihkeän verensä voimalla hän heittäytyi taloudenhoitoon, rikastuakseen, kootakseen omaisuutta. Pian hän, Töröpään humupoika, oli kuulu kitsaudesta ja tavaranhimostaan.”³¹

Homogeeniseen³² olemiseen yhdistyy usein tietynlainen uskonnollisuus: ”Haamiloit hän silti olla ikään kuin jumalinenkin mies, luki raamattua ja puheli oikeudesta ja laista, koetti [...] elää tasaisesti, nöyrästi, päästäkseen Jumalan suosioon, että tämän turvissa voisi sitten entistä enemmän saada kasaan omaisuutta...”³³ Kertojan pilkallisenä rinnastuksena esiintyvän ajatuksen mukaan suljettu talous on myös moraalin suljettu kehä: vain hurskaalle annetaan, ja hurskaana pitäytymällä saa aina vain lisää. Vaikka Jumalan suosio menestyksen perustana on osa tarinamaailman aikasidonnaisuutta ja voi vaikuttaa vanhentuneelta, vastaava logiikka toimii uskonnollisista viitteistä riisuttuna edelleen, kun tuhlaukseen oikeuttavia osia jaetaan. Toisin sanoen järjestyksessä pitäytymisen ajatus tekee keskustelun oikeudenmukaisuudesta tarpeettomaksi, sillä taloudellisesti menestyvät ne, jotka tekevät asioita oikein, kun taas väärin toimivat eivät menesty.

Timo Taikinamaa kasvattaa poikaansa Iisakkaa ahkeraan työntekoon ja säästämiseen. Kaikessa oikullisuudessaan hän on poikaa kohtaan maltillinen ja suopea. Rakkauden rajat ovat silti ahtaat. Kertomuksen kolmen sukupolven avustajan, sivistystä edustavan Laki-Matin

”Töröpään pääoma on pahantahtoista nurkanvaltauspääomaa, ei toimeliaisuutta lisäävää mikroluottoa.”

koettaessa opettaa poikaa kirjoillaan ja kuvillaan on kielto jyrkkä:

” – Mitä? Meinaatko ahtaa kirjoja päähäsi, oppia järkivii-sautta, katala mukula... Ruokaa ja ruoskaa ja työtä, siinä sinulle ohjelmaa...”³⁴

Suljetun talouden suljetun moraalien ainoa opinkappale on lautakantinen *Raamattu*. Isän opeilla Töröpään Iisakista kasvaa kaikesta tarpeettomasta riisuttu kokoaja:

”Hän oli varhain jo vakaa mies. Ei nauranut koskaan, sai värittömälle, ilmeettömälle naamalleen tuskin hymyn värettä, ei puhellut joutavia, ei yleensä mitään. Pienestä pitäen tottuneena työhön ei osannut olla hetkeäkään ilman tointa. [...] Ei penninkään arvosta hän ollut tuhlanut vielä tavaraa turhuuteen tai hekumaan tai ylellisyyteen. Ei vetänyt rintaansa tupakan savua, ei maistanut viinan tilkkaa, ei pitänyt ylimääräistä vaatekappaletta, ei mitään.

Timo Taikinamaa alkoi lopulta katsella poikaansa kummas-tellen, ihmetellen, puoleksi peloissaan. Oliko hän tosisaan saanut noin verrattoman aikaansaannoksen, oliko kehitty-nyt virheetön, oikea ihminen vai tapahtuisiko joskus lan-keemus katkera ja musertava. Mitään ei tapahtunut. Ja Timo Taikinamaa melkein pelkäsi ja kunnioitti poikaansa, uskoi ja voi turvallisesti sanoa läähätellessään kuoleman kourissa viimeisenä yönään:

– Sinä osaat...”³⁵

Muodonmuutoksia ja polttouhreja

Kertomuksessa tärkeitä ovat henkilöiden muodonmuu-tokset. Nuorukaisena talon perivä Iisakki menestyy erinomaisesti. Karja lisääntyy muutamassa vuodessa en-

tiselleen. Mikään ei mene hukkaan, vaan kasautuu rau-tapeltiseen rahalaatikkoon. Iisakista se kuitenkin alkaa muistuttaa aarteen maahan kaivamista. Hän keksii pank-kitoiminnan:

”Iisakki alkoi lainata rahoja ympäristön tarvitseville talon-pojille ja torppareille kovalla korolla. Vähitellen hänestä kehittyi ikään kuin pankkiiri, kymmenien pitäjien mahti-mies, jota vihattiin ja pelättiin ja kunnioitettiin, kumarret-tiinkin. Oli mainittava ja kuulu mies, omituinen tavoiltaan, saituri ja kinnari. Ei ollut puettukaan niin kuin muut ihmi-set, lieneekö aina edes syödä hennonnut. Kesät talvet sillä oli sama rojettunut turkkikasukka päällä, päässä lammashahkareuhka, jaloissa vanhat saappaanterät.”³⁶

Huomionarvoista on, että Töröpäiden kuvauksessa ker-tojanäni muistuttaa ajoittain paheksuvaa kollektiivisub-jektia, kyläyhteisöä tai kansaa, joka mahtimiehen aseman vastapainoksi ivaa hänen omituisuuksiaan. Töröpään pääoma on pahantahtoista nurkanvaltauspääomaa, ei toimeliaisuutta lisäävää mikroluottoa: kovien korkojen myötä syntyvät maksuvaikeudet johtavat pakkohuuto-kauppoihin, jotka kasvattavat Iisakin maaomaisuutta ja valtaa tuotantovälineiden omistajana.

”Meni vuosia ja hänellä oli monia taloja, peltoja ja jyלקkiä³⁷ metsiä, pinkka seteleitä ja velkakirjoja, jotka imivät rahaa, kypsivät monen velanalaisen niin, että tämä vihdoon häytyi konnultaan, heitti kaikki sille, jolla ennestään oli runsaasti. [...] Töröpään isännän nimi ei ollut enää Iisakki. Häntä mainittiin Töröpään Isoksi.”³⁸

Kertomuksessa rikastumista ei lueta tapahtumiseksi. Se vaatisi tuhlausta ja elämän uusiutumista. Sen sijaan Töröpää rappeutuu rahan kasautuessa. ”Kolmekym-

mentä vuotta hän on jo ollut Töröpään isäntänä ja mitään ei ole tapahtunut, mies on vain tullut äveriämääksi.”³⁹

Töröpään Ison toista muodonmuutosta kertomuksessa jouduttaa hänen asettamisensa vastakkain naapurin, köyhän suutari Tepon ja tämän vaimon Hurran kanssa. Talven yli selvitäkseen joutuu Teppo varastamaan vauraalta naapuriltaan polttopuuta, minkä johdosta tämä roikottaa suutaria löysässä hirressä ja teettää käräjien uhalla ilmaisia jalkineita. Luokkasuhteen julman humoristinen ylenkatse kiteytyy Ison lausussa: ”pikkuvorohan sinä olet, Teppo, eikä sinusta isoa tulekaan”⁴⁰. Kostona on kansan nauru kiristykseen työlästyneen Hurran vimmaisena satiirisissa solvauksissa (”kääpänaama, kinnari, rahakukeli [...] ei näe mies ruumiinsa hedelmää kuin tunkion laidalla [...] Oota, raato oota...”⁴¹). Pilkka toimii katalyyttina Töröpään Ison suurelle kääntymykselle. Pakkomielteisestä haltuunotosta siirrytään maaniseen tuhlaukseen.

Keskustelussaan Laki-Matin kanssa Töröpään Iso ilmoittaa aikeistaan tavalla, jossa tähän asti noudatetut haltuunoton periaatteet paljastetaan tietoisiksi rooliksi: ”Luulitko, että aherran ja kokoan tavaraa koko elinaikani niin kuin kusiainen roskaläjää, ja sitten kuolla köyhähdän homeinen lantti hyppysten välissä...”⁴² Töröpään Iso julistaa uskonnon, ihmisten mielipiteet sekä tulevat sukupolvet merkityksettömiksi. Hänen kääntymyksensä sisältö yksinkertaisuudessaan on luopua kasaamisesta ja aloittaa kuluttaminen: ”Minä rakennan komean talon, tornin, otan akan, montakin akkaa, huoria, käyn kalliissa asussa, elän joka päivä ilossa herkkullisesti...”⁴³

Päätöksen isäntä sinetöi polttamalla vanhan talonsa. Syysillassa palava rakennus on vaikuttava näky, mahtaileva näytös, jota Töröpään Iso seuraa estäen sammutuspyrkimykset: ”selkäkenossa hän seisoi rahalaatikko kätöksessä turkkinsa liepeessä, jalkojensa juuressa reksotti raamattu avoimena”⁴⁴. Palvelusväki katselee pelonsekaisella ihmetyksellä isännän käytöstä, joka jatkuu saunomisella ja piikojen vokottelulla. Samana yönä siitetään kolmas Töröpää.

Nuoren Haanpään kirjailijanlaadulle ominaista on, ettei tuhlaukseen siirtyminen tuota erityisen ilottelevaa karnevalistista kerrontaa. Tuhlauksen kuvista onnistunein on Töröpään uusi päärakennus Autuuden Sarvi, tiilestä rakennettu pyöreä torni. Elämä sen sisällä on jatkuvaa juhlaa, juomista, soittoa. Iso on ottanut nuoren ja kauniin vaimon ja pukeutunut omituiseen rokokoopukuun. Autuuden sarven pyöreissä muodoissa ja alituisissa pidoissa ”aika muuntuu ja pysähtyy”⁴⁵. Ilmeistä on, ettei kertomuksen kohde ole 1920-luvun suomalaisen maaseudun todellisuus, vaan tavanomaisuuden rajoja ylittäessään fantasia punnitsee inhimillisten tavoitteiden ja osien jakautumisen mieltä.

Töröpään Iso hävittää täydellisellä välinpitämättömyydellä ja holtittomalla kestiystävyydellä kolmessa vuodessa kolmenkymmenen vuoden keinottelulla kasatun omaisuuden. Varojen ehtyessä vaimo havaitsee tulleensa petetyksi: ukon pikaisen kuoleman ja runsaan perinnön sijaan on avioliitto merkinnyt hummauksen koristeena oloa. Osana nöyryytystä Iso on pitänyt luonaan aviot-

toman poikansa ja tämän äidin. Koska vaimo epäilee ukon välinpitämättömyyden perustuvan piilotettuun omaisuuteen, hän päättää savustaa sen esiin syyttämällä Autuuden Sarven tuleen.

Kiristysyritys tarjoaa Isolle tilaisuuden arkaaiseen mahtailuun: ”Minulla on semmoinen tapa, että kun palaa niin minä annan palaa.”⁴⁶ Autuuden Sarvi palaa, eikä omaisuutta löydy. Sen olemassaolo ja kohtalo tulevat kuitenkin ilmi komediallisissa juonenkäänteissä, joiden myötä rikas Töröpää ja köyhä Teppo vaihtavat osia. Alkaessaan tuhlata antoi Iso turkkinsa ja karvareuhkansa Laki-Matin säilytettäväksi. Tämä kuitenkin luovutti ”rojettuneet ketimet” pakkasesta kärsineelle suutari Teppolle. Kuten rähjäisyys rikkaana on tuhlauksen mielipuolisuus ollut näytöstä: turkin vuorin kätöksissä oli huomattava omaisuus. Amerikkaan kadonneen veljensä perijänä esiintyvä Teppo ostaa velkaantuneen tilan isännän omilla rahoilla. Töröpään Iso muuntuu Töröpään Rajaksi, Tepon mökkirähjässä piikojen sontakenkiä korjailevaksi kurjaksi. Luokkasuhteen kuvauksena kiinnostava on ennen ja jälkeen osien vaihdon toistuva kohta, jossa isäntä kovistelee mökkiläistä puutavaran varastamisesta⁴⁷. Herran ja rengin käytös toistuvat samanlaisina henkilöiden vaihtumisesta huolimatta.

Kosto ja luopuminen

Isakki Taikinamaa kuolee köyhänä, ja orpopoika Jallu otetaan huutolaiseksi Töröpäähän. Isäntä Teppo ja emäntä Hurra jälkeläisineen pistävät pojan raatamaan ja ivaavat tämän asemaa: ”huoripoika ruotipoikana”⁴⁸. Jallun hahmossa toteutuva tuhlauksen muoto yhdistää kertomuksen *Kalevalaan*: tuhoavan ja kostavan Kullervon tarina kirjoitetaan uudelleen. Kullervon tavoin Jallu syntyy emolle osattomalle ja joutuu vihollisen hoiteisiin palvelijaksi. Toisin kuin Kullervolla ei Jallulla ole taikavoimia suojanaan ihmisten pahantahtoisuutta vastaan. Tässä muinaisen ja modernin ero ilmenee fantastisen aineksen väistymisenä mahdollisen tieltä. Jallun neuvo on tyhmyyttä muistuttava itseensä sulkeutuminen, joka kätkee katkeruuden kehkeytymisen. Nietzscheäis-bataililleisen kaunan ja mittaamattoman vihan historiona Kullervon ja Jallun tarinat ovat yhtenevät.

Vanhan Laki-Matin kuolema tuo muutoksen Jallun elämään. Testamentti määrää vainajan omaisuuden Jallulle. ”Hänellä on siis punainen mökki ja pino kirjoja, mustetölkki ja kyniä.”⁴⁹ Kolmas Töröpää siirtyy kulttuurin piiriin: ”ihmiset havaitsivat piankin, että suvun hullutukset olivat puuskahtaneet esiin: oli ryhtynyt lukemaan”⁵⁰. Perintökirjastossa on merkillinen kirja orjakapinan johtajasta Saatasnammasta. Se vangitsee Jallun mielikuvituksen. Hän ”näki [...] veren roiskuvan ja tippuvan punaisena sateena keihäitten kärjistä, ja palavien talojen roihin nousevan tulisina pilvinä taivasta kohti.”⁵¹ Tulen ja veren kuvat eivät esiinny kerronnassa jylhän subliimissa rekisterissä vaan metafiktiivisen epäilyn ja kertojan vieraan sanan tuottamassa epävakaudessa. Jallu raataa vauraampien töitä ja hautoo kapinamietteitä,

kunnes painettu sana haalistuu väkevämpien asioiden, viettien ja lemmeikaipuun tieltä.

Herran ja rengin suhde kiteytyy taistelussa naisen suosioista. Jallu alkaa seurustella erään piikatyön kanssa, mutta saa ylivoimaisen kilpakosijan Töröpään nuoresta isännästä. Hän on ”joku Tepon pojista, kookas ja salskea ruumiiltaan, luonnoltaan sekoitus äitinsä ilkeyttä ja pahantuulisuutta ja isänsä leppeää vähä-älyistä mitätömyyttä”⁵². Kosinta ei kaihdakaan keinoja. Nöyryyksen huippu on Jallun häät Töröpään omistamalla tontilla sijaitsevasta mökistään. Menetykset ja halventaminen johtavat väkivaltaan: yön pimeydessä Jallu iskee vihamiestään puukolla. Uhri ei kuole, mutta puukottaja saa vankilatuomion. Jälleen Töröpään sukua arvioiva paheksuva kollektiivisubjekti saa aiheen vertailla isää ja poikia: ”tiilinen, tiilinen torni niillä olla pitää...”⁵³

Kuten *Seitsemässä veljeksessä*, talonpoikaisen menneisyyden kuvausta luonnehtii *Kolmen Töröpään tarinassa* erikoinen ajattomuus. Molemmista romaaneissa aika kuitenkin muuntuu ja asettuu lopulta kansalliseen historiaan.⁵⁴ Jallu astuu historiaan sisällissodan kautta. Vallankumouksen polttouhri näyttäytyy tienä tulevaisuuteen vailla vakaata päättepistettä.

” – Tuli korventakoon koko nykyisen yhteiskunnan! Luhitukseen vanha ja typerä, että päästään rakentamaan uutta, samantekevää mitä. Nousee sitten uusi Autuuden Sarvi kuten isäukolla ennen... Vaikkapa sen sitten taas nielisi tuli. [...] Kerran hän iskisi, näyttäisi hampaitaan, nousisi humisten kuin mahtava, vapaa kokkohaukka...”⁵⁵

Punakapina avaa vankilan portit ja epäonnistuessaan sulkee ne jälleen. Sosiaalisen tuhlauksen ruumiskasat ovat korkeat. Taistelua viimeiseen saakka jatkanut Jallu lajitellaan teloitettaviin. Töröpäiden tarina ei kuitenkaan pääty joukkohautaan. Jallu onnistuu vaihtamaan osia toivonsa menettäneen toverinsa kanssa. Hän selviytyy vankileirien nälästä ja astuu lopulta vapautteen muodoltaan muuttuneena: ”Jallu Taikinamaa oli vuosiltaan tuskin viisikolmatta, mutta yhtä hyvin olisi häntä luullut viisikymmenvuotiaaksi. Oli laihtunut karangoksi, kuten ukkovaarinsa kerran kovassa taudissa, ja hänen iholleen oli langennut pisteaidan harmaus.”⁵⁶

Toisinaan Haanpään romaanin ideat ja Bataillen käsitteelliset kehittämät muistuttavat hämmästyttävästi toisiaan. Jallun puheenvuorossa sota määritetään suljetun talouden kasaaman ylimääräisen energian tuhlaamiseksi⁵⁷:

”Hän oli vankilassa kehnut jollekin toverilleen, ettei hän tee työtä, kun vankilasta pääsee, ei niin hipaisekaan työkalun nimelliseen.

– Millä elät?

– Kyllä ihmiset elättävät. Hullut tekevät töitä, tekevät liikakin. Liian työteon takia ne syntyvät nämä suuret sodatkin maailmaan. Kasaantuu paljon työn tuotetta, jota ei voida kuluttaa. Tekevät pyssyjä, valavat ammuksia ja ampuvat sitten toisiaan. Ei auta. Liikaa on sittenkin ihmisiä

ja liikaa tehdään työtä. Jos kukin tekisi vain sen, että ruuassa pysyisi, niin vähänpä valaisivat pyssyjä ja pommeja, myrkkä ja surmakojeita...”⁵⁸

Näissä tuumissa vanhuksen hahmoinen nuorukainen siirtyy omaan kasautumisvaiheeseensa. Jo ennen kuin Haanpää hankkiutui Suomen tasavallassa huonoon maineeseen novellikokoelmalla *Kenttä ja kasarmi*, hän osoitti *Töröpäillään* epäilyttäväksi tulkittuja taipumuksia yhteiskunnan pyhien arvojen pilkkaan⁵⁹. Punakapinallinen Jallu Taikinamaa ottaa elinkeinokseen mieleltään järkkyyneenä vapaussoturina esiintymisen:

” – Taistelin vapauden puolesta, alkaa hän puhua yksitoikkisella, kumealla äänellä kiusallisen äännettömyyden jälkeen. – Vapauden puolesta tappelin! Pirua ja sortajaa vastaan! Maa on vapaa! Tässä olen nyt! Näin käy vapahtajalle!”⁶⁰

Kaksimielinen ironia rienaa aikansa oikeistolais-nationalistista hegemoniaa ja näyttää vapauden käsitteen tyhjiyden.

Kuvatusmainen vapaustaistelija menestyy kerjäläisenä. Koska ruuan tarjoaa köyhälistön peitonnut vakaavarainen kansanosa, raha päättyy takin vuoriin säästöön ja kertyy pääomaksi. Kerjuu on Jallun kosto. Paitsi työstä aikoo hän kieltäytyä taistelusta; tappelun nautinnon hänelle tarjoaisi yllyttäjän rooli⁶¹. Epäonnistuneen vallankumouksen historiallinen kokemus johdattaa Haanpään romaanin Bataillen sosiaalisen tuhlauksen pyhää muotoa pessimistisempään käsitykseen luokkataistelun mahdollisuuksista. Ukonhahmoinen nuorukainen on hylännyt haaveet kollektiivisesta vapautumisesta ja tunnustautuu porvariksi, ”itse kukin kohdastaan”⁶² -ideologian kannattajaksi.

Romaanin talonpoikaista merkityskerrostumaa on side maahan: Jallun täytyy päätyä jälleen Töröpäähän. Tilan omistajat ovat vaikeuksissa ja aikovat Amerikkaan. Kun isäntä puolihullun kerjäläisen kuullen tuskittelee talon myymisen vaikeutta, tekee tämä ostotarjouksen, joka käteisen rahan voimalla muodostuu uskottavaksi. Jallu Taikinamaasta tulee Töröpään isäntä. Ostajan henkilöllisyys käy ilmi vasta jälkikäteen. ”Isäntämies, joka kerran on saanut keuhkoihinsa Jallun puukon, silmäilee häntä peloissaan ja epäluuloisesti: mikähän sillä nyt on mielessä...”⁶³ Kuolleeksi luultuna hän on kuin ylösnoussut, tai elävä kuollut, eikä koe tarvetta kiinnittyä yhteisön elämään. Tästä syystä pilkallinen riidankylväjä saa viimeisen nimen: Töröpään piru.

Hedelmätön nihilismi täydellistyy vasta kolmenkymmenen ikäisen Jallun testamentissa, jossa hän ratkaisun lainopillisesta mahdottomuudesta huolimatta määrää omaisuutensa ei kenellekään ja koskemattomaksi, ”metsettymään ja villiintymään”⁶⁴. Testamentti tehdään, ja sateisena lokakuun yönä Jallu on valmis kuolemaan: ”Menee yö ja talon palvelusväki nousee ja tapaa isännän yhä nököttämässä portailla, kuin harmaan, läpimärän linnun. Lyhdystä on öljy loppumassa. Sen liekki pihahtelee vielä surkeana ja kituen.”⁶⁵ Viimeinen tuhlauksen

muoto on sikseen jättäminen, antautuminen luonnon yleiselle prosessille.

Lopuksi

Kolmen Töröpään tarinaa ei aikanaan luettu koko yhteiskuntajärjestyksen radikaalina kyseenalaistuksena. Korkeintaan ihmeteltiin sen ihmiskuvauksen psykologista epäuskottavuutta⁶⁶. Tietoisin politikoinnin tasolla sen kunnianhimo ei kurrottane talonpoikaisen ahneuden satiiria ja valkoisen terrorin toteamista edemmäs. Luokkaristiriidan ja tuotantomuodon muutoksen tulkintahorisonteissa⁶⁷ romaanin pohdinnat asettuvat kuitenkin laajempaan historialliseen yhteyteen: tutkinnan alaisena on talonpoikiin hiipinyt kapitalismin henki, hyötymisen himo ja universaali saituus.

Kysymys asettuu: mitä niillä saavutetaan? Elämän koenemisen sijasta taloudellinen optimointi tuottaa kertomuksessa rappiota ja sosiaalista laskua. Talonpoijan jalan juuresta nousee proletaari, joka aikaa myöten karaistuu porvariksi. Elämän kiertokulussa voi käydä miten hyvänsä.

Tuhlauksen käsitteellinen ja kertomuksellinen kehittäminen repäisevät omaa aikaamme leimaavan taloudellisen ajattelun pakkopaidan, mikä avaa tilan poliittiselle harkinnalle ja kamppailulle. Tietyllä järjestyksellä todellisuuden takaa avautuu tuntematon uusi pyhyys ja sääntöjen mukaan mahdoton ratkaisu. Bataillen tuhlaukselle antamista sisällöistä myös Haanpäällä korostuu alistumattomuus: tilinpidon järki ei kykene ottamaan haltuun ihmisyyden elämää – siitä pitävät tuhoisat ja häpeälliset halut huolen.

Viitteet

- 1 Haanpää *Teokset* I, 343.
- 2 *L'oisif ne détruit pas moins pleinement que le feu les produits nécessaires à sa subsistance*. Bataille 2011, 124.
- 3 Lovén & Äänismaa 2006.
- 4 Vrt. Moisio 2012, 309.
- 5 Bataille 2007, 19–41.
- 6 Artikkelin ilmestyi alun perin lehdessä *La critique sociale* 7, tammikuu 1933, 7–15.
- 7 White 1973, 9–11.
- 8 Bataille 1998, 77.
- 9 Sama, 79.
- 10 Sama, 80.
- 11 Sama, 82.
- 12 Ks. Rancière 2009.
- 13 Bataille 1998, 82.
- 14 Sama, 82–5.
- 15 Sama, 85–6.
- 16 Sama, 86.
- 17 Sama, 87.
- 18 Bataille 1998, 88–9.
- 19 Sama, 89.
- 20 Sama.
- 21 Sama, 91.
- 22 Sama.
- 23 Moisio 2012, 40.
- 24 Sama, 60.
- 25 Rancière 2011.
- 26 Haanpää 1979, 295.
- 27 Sama, 297.
- 28 Sama, 300.
- 29 Sama, 300–301.
- 30 Lehikoinen 2007, 254–9.
- 31 Haanpää 1979, 301.
- 32 Bataillilla rahassa mitattavan hyödyn moraaliin sitoutunut osa yhteiskuntaa, ks. esim. Bataille 1998, 96.
- 33 Haanpää 1979, 301.
- 34 Sama, 304.
- 35 Sama, 305.
- 36 Sama, 307.
- 37 Jyllä, vankka.
- 38 Haanpää 1979, 307.

- 39 Sama, 308.
- 40 Sama, 317.
- 41 Sama, 318–9.
- 42 Sama, 321.
- 43 Sama, 322.
- 44 Sama, 325.
- 45 Sallamaa 2005.
- 46 Haanpää 1979, 343.
- 47 Sama, 315–317, 349–350.
- 48 Sama, 353.
- 49 Sama, 355.
- 50 Sama, 356.
- 51 Sama.
- 52 Sama, 355.
- 53 Sama, 366.
- 54 Anderson 2006, 22–24; Hyvärinen 2004, 15–16.
- 55 Haanpää 1979, 367.
- 56 Sama, 375.
- 57 Bataille 2011, 51–3.
- 58 Haanpää 1979, 375.
- 59 Karosen mukaan (1985, 34) esim. V. A. Koskenniemi ei olisi suonut kirjailijalle vapautta ”esittää irvikuvamaisia vapaankäden kuvitelmia historiallisista tapahtumista”.
- 60 Haanpää 1979, 376.
- 61 Sama, 377.
- 62 Sama, 380.
- 63 Sama, 379.
- 64 Sama, 382.
- 65 Sama, 383.
- 66 Karonen 1985, 33.
- 67 Jameson 2002, 60.

Kirjallisuus

- Anderson, Benedict, *Imagined Communities* (1983). Verso, London 2006.
- Bataille, Georges, *The Accursed Share. Volume 1. Consumption* (La Part maudite, 1949). Käänt. Robert Hurley. Zone Books, New York 2007.
- Bataille, Georges, Tuhlauksen käsite (La

- Notion de dépense, 1933). Teoksessa *Noidan oppipoika. Kirjoituksia 1920-luvulta 1950-luvulle*. Suom. Tiina Arppe. Gaudeamus, Helsinki 1998, 76–94.
- Bataille, Georges. *La Part maudite. Précédé de La Notion de dépense* (1949/1967). Les Éditions de Minuit, Paris 2011.
- Haanpää, Pentti, *Kolmen Töröpään tarina* (1927). Teoksessa *Teokset I*. Otava, Helsinki 1979, 293–383.
- Hyvärinen, Matti, Seitsemän veljeksen pidätetty kansakunta. *Kulttuurintutkimus* 2/04, 5–20.
- Jameson, Fredric, *The Political Unconscious. Narrative as a Socially Symbolic Act* (1981). Routledge, Lontoo 2002
- Karonen, Vesa, *Haanpään elämä*. SKS, Helsinki 1985.
- Lehikoinen, Heikki, *Tuo hiisi hirviäsi. Metsästyksen kulttuurihistoria Suomessa*. Teos, Helsinki 2007.
- Lovén, Lasse & Äänismaa, Pekka, *Kolin kasikiopas*. Metsäntutkimuslaitos, Joensuu 2006.
- Moisio, Sami, *Valtio, alue, politiikka. Suomen tilasubteiden sääntely toisesta maailmansodasta nykypäivään*. Vastapaino, Tampere 2012.
- Rancière, Jacques, *Erimielisyys. Poliitiikka ja filosofia* (La Méésentente. Politique et philosophie, 1995). Suom. Heikki Kujan-sivu. Tutkijaliitto, Helsinki 2009.
- Rancière, Jacques, *The Politics of Literature* (Politique de la littérature, 2006). Käänt. Julie Rose. Polity Press, Cambridge 2011.
- Sallamaa, Kari, Haanpää ymmärsi speaktaakkelin lumon. *Kaleva* 5.6.2005. <http://www.kaleva.fi/uutiset/kulttuuri/haanpaa-ymmarsi-speaktaakkelin-lumon/214993/>
- White, Hayden, *Metahistory*. The Johns Hopkins University Press, Baltimore 1973.